

## Šiaurės rytų Lietuvos partizanų sritis: organizacinė veikla, ryšiai, vadovybė

*1947–1952 m. daugumą Aukštaitijos partizanų dalinių vienijo Šiaurės rytų Lietuvos (kiti pavadinimai – Karaliaus Mindaugo, Kalnų, Rytų) partizanų sritis. Srities štabas vadovavo Aukštaitijos partizanų kovai, palaikė ryšius su Lietuvos partizanų vyriausiąja vadovybe, leido periodinius leidinius. Lietuvos partizanų kova dėl nepriklausomybės reiškėsi organizacine, visuomenine ir karine veikla. Remiantis daugiausia archyviniais dokumentais, straipsnyje nagrinėjama Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities organizacinė veikla, pavaldumo, struktūros ir teritorijos kaita, nušviečiami svarbesni jos istorijos įvykiai, parodoma srities vieta visos Lietuvos partizanų organizacijoje.*

### ĮVADAS

Šiaurės rytų Lietuvos (kiti pavadinimai – Karaliaus Mindaugo, Kalnų, Rytų) partizanų srities susikūrimo ir veiklos aplinkybės yra tyrinėję istorikai Kęstutis Kasparas, Laimonas Abarius, Dalia Kuodytė, Nijolė Gaškaitė-Žemaitienė, Mindaugas Pocius ir Gintaras Vaičiūnas. Šie autoriai yra analizavę vieną ar kitą šios partizanų srities veiklos aspektą. Vieni pirmųjų išsamesnių informacijos šaltinių šia tema yra N. Gaškaitės, D. Kuodytės, Algio Kašėtos ir Bonifaco Ulevičiaus knyga

„Lietuvos partizanai 1944–1953 m.“<sup>1</sup> ir N. Gaškaitės-Žemaitienės „Žuvusiųjų prezidentas“<sup>2</sup>. Šiaurės rytų Lietuvos partizanų sritį pirmą kartą paminėjo Kęstutis Girnius savo žinomoje monografijoje „Partizanų kovos Lietuvoje“<sup>3</sup>. Aukštaitijos partizanų organizacijos formavimąsi plačiau yra tyrinėjęs L. Abarius: daug informacijos apie šią sritį galima rasti jo straipsnyje „Lietuvos partizanų Šiaurės–Rytų srities 3-ioji Vytauto apygarda (1945–1952 m.)“<sup>4</sup>. Apie partizaninio judėjimo organizacijos kūrimąsi Aukštaitijoje plačiai rašė K. Kasparas knygoje „Lietuvos karas“<sup>5</sup>. Taip pat vienas pirmųjų šią temą nagrinėjo G. Vaičiūnas<sup>6</sup>. Duomenų apie organizacinę Aukštaitijos partizanų veiklą galima rasti D. Kuodytės ir A. Kašėtos sudarytame partizanų dokumentų rinkinyje „Laisvės kovos 1944–1953 metais“<sup>7</sup>. Tačiau iki šiol nėra parašyta Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities istorijai skirtos monografijos, kurioje būtų plačiau analizuojamos ir srities kūrimosi aplinkybės bei Sovietų Sąjungos valstybės saugumo ministerijos (toliau – MGB) įtaka tiek pačiam srities sukūrimui, tiek ir jos veiklai.

Šiame straipsnyje autorius nagrinėja Šiaurės rytų Lietuvos partizanų sritį, jos istoriją skirdamas į keturis laikotarpius: organizacinį, reorganizacijos, ištraukimo į Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (toliau – LLKS)

veiklą ir dalyvavimo joje bei žlugimo. Išsamiai aprašoma srities partizanų vadovybės veikla, ryšiai su Pietų ir Vakarų Lietuvos partizanais ir Lietuvos partizanų vyriausiąja vadovybe.

Straipsnyje autorius siekia keleto tikslų: 1) nustatyti Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities susikūrimo prielaidas, tikslią datą ir aplinkybes, išryškinti pagrindinius jos veiklos etapus; 2) parodyti, kokių veiksmų prieš šią partizanų sritį ėmėsi Lietuvos SSR MGB 2-oji valdyba ir jos agentai; 3) nustatyti, kas įėjo į Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities štabo vadovybę įvairiais jos gyvavimo laikotarpiais, pateikti štabo narių vardus, pavardes, slapyvardžius, biografijas ir MGB užverbuotų vadovybės narių agentūrinius slapyvardžius; 4) aptarti visų trijų Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities vadų – Jono Kimšto-Žalgirio (toliau straipsnyje gali būti nurodyti kiti šio ir kitų partizanų slapyvardžiai, nes jie buvo nuolat keičiami keičiantis jų pareigoms ir konspiracijos sumetimais), Antano Slučkos-Šarūno ir Broniaus Kalyčio-Siaubo – veiklą, asmenines savybes ir likimus; 5) išnagrinėti, kokiais keliais 1947–1951 m. korespondencija iš Lietuvos vyriausiosios partizanų vadovybės pasiekdavo Šiaurės rytų Lietuvos partizanų sritį, o iš jos – vyriausiąją vadovybę, sudaryti srities štabo įgaliotinių ir ryšininkų sąrašą; 6) nušviesti Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities štabo įtaką Aukštaitijos partizanų daliniams.

Rašant straipsnį buvo naudojamos Lietuvos ypatingajame archyve (toliau – LYA) saugomomis 45-ojo aprašo Lietuvos SSR MGB agentūrinėmis bylomis „Vostok“ ir „Roi“, taip pat 58-ojo aprašo Šiaurės rytų srities štabo ryšininkų ir ryšių įgaliotinių baudžiamosiomis bylomis. Ypač remtasi šiais anksčiau pasirodžiusiais darbais: K. Kasparo „Lietuvos karas“, N. Gaškaitės-Žemaitienės „Žuvusiųjų prezidentas“,

L. Abariaus istorine apybraiža „Lietuvos partizanų Šiaurės-Rytų srities 3-ioji Vytauto apygarda (1945–1952 m.)“ ir G. Vaičiūno rankraščiu „Rytų Lietuvos LLA partizanų daliniai“.

## ŠIAURĖS RYTŲ LIETUVOS PARTIZANŲ SRITIES VEIKLOS PERIODIZACIJA

Prieš pradėdant nagrinėti Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities vadovybės veiklą ir ryšius su Lietuvos partizanų vyriausiąja vadovybe, reikėtų apibrėžti šios srities veiklos laikotarpius.

**Pirmasis, arba organizacinis, laikotarpis (1946 m. gruodžio mėn.–1947 m. rugsėjo mėn.).** Laikotarpio pradžią ženklina užmegzti Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (toliau – BDPS) komiteto ir Lietuvos laisvės armijos (toliau – LLA) 3-iosios Vytauto apygardos ryšiai, o jo pabaiga sietina su MGB užvaldyto BDPS komiteto bandymu sukurti MGB kontroliuojamą Aukštaitijos partizanų štabą.

Išskirtini šie pagrindiniai pirmojo srities veiklos laikotarpio įvykiai: 1) BDPS komitetas skiria J. Kimštą-Žalgirį Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities vadu; 2) suformuojamas pirmasis Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities štabas; 3) LLA 3-iosios Vytauto apygardos 2-oji Šarūno rinktinė reorganizuojama į LLA 4-ąją Algimanto apygardą ir šių dviejų apygardų pagrindu suformuojama Lietuvos partizanų Šiaurės rytų sritis; 4) nuolat palaikomi ryšiai su MGB agentų užvaldytu BDPS komitetu; 5) užmezgami ryšiai su Tauro ir Jungtine Kęstučio apygardomis; 6) žlunga MGB planas sukurti kontroliuojamą Aukštaitijos partizanų štabą.

Pirmąjį laikotarpį galima laikyti ne tik Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities kū-

rimo, bet ir jos vadovybės apsisprendimo laikotarpiu. Buvo vengiama nutraukti ryšius tiek su BDPS komiteto įgaliotiniu Juozu Markuliu-Ereliu, tiek su Tauro ir Jungtinės Kęstučio apygardos partizanų vadovybe, mėginama išsiaiškinti tiesą dėl Lietuvos partizanų vyriausiosios vadovybės.

**Antrasis, arba reorganizavimo iš Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities į Karaliaus Mindaugo sritį bei ryšių su MGB užvaldytu BDPS komitetu nutraukimo, laikotarpis (1947 m. rugsėjo mėn.–1948 m. spalio mėn.).** Laikotarpis prasideda Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities vado J. Kimšto-Žalgirio 1947 m. rugsėjo 20 d. įsakymu Nr. 19, o baigiasi šios srities partizanų vadų suvažiavimu 1948 m. rugpjūčio 24 d., kuriame sritis buvo reorganizuota, o J. Markulis-Erelis įvardytas išdaviku.

Pagrindiniai šio laikotarpio įvykiai: 1) suformuojamas Karaliaus Mindaugo partizanų srities štabas; 2) Didžiosios Kovos apygardos B rinktinė reorganizuojama į Didžiosios Kovos apygardą ir įjungiamą į Karaliaus Mindaugo sritį; 3) LLA Žalioji rinktinė įjungiamą į LLA 4-ąją Algimanto apygardą, o kartu ir į Karaliaus Mindaugo sritį; 4) iš Rokiškio apskrityje veikiančių partizanų dalinių suformuojama Kunigaikščio Margirio (Margio) rinktinė, kuri įjungiamą į LLA 4-ąją Algimanto apygardą, o kartu ir į Karaliaus Mindaugo sritį; 5) J. Markulis-Erelis paskelbiamas išdaviku, nutraukiami bet kokie ryšiai su MGB užvaldytu BDPS komitetu; 6) srities vadovybė nusprendžia dalyvauti atkuriamoje Lietuvos partizanų vyriausiojoje vadovybėje; 7) į atkuriamą visos Lietuvos partizanų vadovybę iš Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų Lietuvos) srities deleguojamas pirmasis jos vadas J. Kimštas-Žalgiris ir srities Visuomeninės dalies viršininkas, Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininkas Juozas Šibaila-Diedukas.

**Trečiasis, arba srities įsijungimo į LLKS – visos Lietuvos partizanų organizacijos – veiklą, laikotarpis (1948 m. lapkričio mėn.–1951 m. gruodžio mėn.).** Laikotarpis prasideda 1948 m. lapkričio 12 d. Vakarų ir Rytų Lietuvos partizanų atstovų pasitarimu, kuriame buvo atkurta visos Lietuvos vyriausioji partizanų vadovybė, o baigiasi Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų Lietuvos) srities štabo sunaikinimu 1951 m. gruodžio 21–22 d. ir srities vado B. Kalyčio-Siaubo suėmimu.

Pagrindiniai trečiojo laikotarpio įvykiai: 1) pirmajam vadui J. Kimštui-Žalgiriui išvykus dirbti į Lietuvos partizanų vyriausiąją vadovybę, antruoju srities vadu išrenkamas jo pirmasis pavaduotojas, LLA 4-osios Algimanto apygardos vadas A. Slučka-Šarūnas ir sudaromas naujas srities štabas; 2) žuvus srities vadui ir dviem trečdaliams jos pareigūnų, 1950 m. birželio mėn. į srities teritoriją (Vyčio apygardą) iš Vakarų Lietuvos atvyksta pirmasis srities vadas, LLKS Tarybos 3-iosios sekcijos vadovas, LLKS įgaliotasis atstovas Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų Lietuvos) partizanų srities veiklai koordinuoti J. Kimštas-Žalgiris, turėdamas tikslą atkurti srities vadovybę; 3) sritis įtraukiamą į visos Lietuvos partizanų organizaciją – BDPS Prezidiumą (nuo 1949 m. vasario 10 d. – LLKS) – ir dalyvauja jos veikloje; 4) visose Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų Lietuvos) srities rinktinėse atsiranda naujas organizacinis vienetas – rajonas. Dešimtyje srities partizanų rinktinių suformuojami 25 partizanų rajonai ir jų štabai; 5) nustatomas nuolatinis ryšys tarp LLKS Tarybos 3-iosios sekcijos vadovo J. Kimšto-Žalgirio, apsistojusio Vyčio apygardoje, ir Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų Lietuvos) srities partizanų vado B. Kalyčio-Siaubo, apsistojusio Vytauto apygardoje; 6) 1950 m. lapkričio 23 d. panaikinama daug nuostolių patyrusi Algimanto apygarda, o išlikę organizaciniai vienetai padalijami Vyčio ir Vytauto apygardoms.

**Ketvirtasis, arba srities sunaikinimo, laikotarpis (1951 m. gruodžio mėn.–1952 m. rugsėjo mėn.).** Laikotarpis prasideda Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų Lietuvos) partizanų srities vado B. Kalyčio-Siaubo suėmimu ir srities štabo, įsikūrusio Labanoro girioje (Molėtų r., netoli Vidžiūnų k.), sunaikinimu 1951 m. gruodžio 21 d., o baigiasi 1952 m. rugsėjo 10 d. Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų) partizanų srities spaustuvės sunaikinimu ir paskutinio srities vadovybės nario, srities štabo Visuomeninės dalies viršininko B. Krivicko-Vilniaus žuvimu Alančių miške (Troškūnų r. Raguvos ap.).

Pagrindiniai šio laikotarpio įvykiai: 1) Lietuvos SSR MGB 2-oji valdyba parengia agentūrinį-operatyvinį planą „Legendinis Šiaurės rytų srities partizanų štabas“. Kodinis operacijos pavadinimas – „Vostok“. Plano esmė: iš suimtų partizanų vadų, sutikusių bendradarbiauti su MGB, sudaryti legendinį srities štabą, įtraukti partizanus į agentų smogikų grupes, kurios, vaizduodamos įvairius partizanų būrius ar štabus, kviečia į susitikimą paskutinius srities partizanus, juos sulaiko arba sunaikina. Galutinis tikslas – sunaikinti partizanų judėjimą Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų Lietuvos) srityje, užmegzti ryšius su dar likusiais kitų Lietuvos sričių partizanais ir Lietuvos partizanų vyriausiąja vadovybe – LLKS Tarybos nariais; 2) suimti srities partizanų vadai J. Kimštas-Žygūnas ir B. Kalytis-Liutauras įtraukiami į legendinį MGB sudarytą srities štabą; 3) 1952 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. suimti ir užverbuotų srities vadų J. Kimšto-Žygūno ir B. Kalyčio-Liutauro pagalba sunaikinami paskutiniai Šiaurės rytų srities štabo nariai ir nutraukiama Karaliaus Mindaugo (Šiaurės rytų Lietuvos) srities štabo veikla; 4) MGB sudaryto legendinio srities štabo vadai nuolatos siuntinėja likusiems LLKS Tarybos nariams korespondenciją su įvairiais tariamą štabo veiklą patvirtinančiais doku-

mentais, siekdami įrodyti, kad srities štabas aktyviai veikia ir kad būtina sukviesti visos Lietuvos partizanų vadovybės pasitarimą.

### ŠIAURĖS RYTŲ LIETUVOS PARTIZANŲ SRITIES SUSIKŪRIMO PRIELAIDOS

Pagrindinės srities susikūrimo prielaidos buvo dvi: LLA veiklos patirtis ir efektyvaus vadovavimo paieškos. LLA pirmoji sukūrė centralizuotą pasipriešinimo struktūrą, centrinį štabą ir apygardų štabus visoje Lietuvoje. Pirmieji LLA junginiai Aukštaitijoje palaikė ryšius su LLA vadovybe ir gaudavo iš jos nurodymus. Pirmųjų Aukštaitijos partizanų junginių vadai buvo LLA nariai. Antroji srities susikūrimo prielaida – siekis efektyviai vadovauti partizanų daliniams. LLA 3-ioji Vytauto apygarda buvo didžiausia pagal plotą. Dėl to nutarta, kad šios apygardos daliniams bus vadovaujama iš trijų vietų: srities štabo, Vytauto apygardos štabo ir 1947 m. balandžio 19 d. įkurtos Algimanto apygardos štabo.

Kartu LLA 3-iosios Vytauto apygardos štabas siekė centralizacijos, kad būtų galima lengviau ištraukti į visos Lietuvos partizanų vadovybės veiklą. Tuo metu tai atitiko ir MGB planus. Siekiant koordinuoti visų Lietuvos partizanų veiksmus, buvo numatyta sukurti MGB agento J. Markulio-Erelio vadovaujamą pagrindinio centrą. Užmezgęs ryšius su visomis partizanų apygardomis, agentas turėjo įtikinti partizanus pereiti į pasyviąją rezistenciją, įvykdyti partizanų „demobilizaciją“, kurios metu jie būtų aprūpinti fiktyviais dokumentais ir apgyvendinti miestuose. Siekdamas šių tikslų, MGB taikė ir tokią taktiką kaip partizanų vadų skyrimas į aukštesnes pareigas BDPS komiteto vardu. Taip Vytauto apygardos vadas tapo Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities vadu.

**LLA veiklos patirtis.** LLA buvo pirmoji ir svarbiausia Lietuvoje pasipriešinimo jėgų veiklą vienijanti ir koordinuojanti organizacija. Ji laikytina ir lietuvių ginkluotojo pasipriešinimo 1944 m. vasarą artėjančiai Raudonajai armijai iniciatore. 1944 m. rugpjūčio mėn. įkūrus LLA centrinį štabą (vadinamąjį Lietuvos gynimo komitetą) ir suformavus Vanagų (LLA Veikiančiojo sektoriaus) vyriausiąjį štabą, buvo galutinai sudaryta vyriausioji pasipriešinimo vadovybė, pajėgi atlikti savo funkcijas visos tautos partizaninio karo sąlygomis. Tuo pat metu šios vadovybės rūpestis buvo parengti LLA narių ginkluotojo pasipriešinimo sovietinei okupacijai planus, nustatyti LLA ginkluotos kovos taktiką.

LLA Vanagų vyriausiasis štabas savo 1944 m. gruodžio 10 d. įsakyme Nr. 4 apibrėžė partizaninio judėjimo struktūrą. Šio įsakymo 3 skyriaus 1 punkte „Dalijimas į apygardas ir uždaviniai“ nurodoma, kad visa Lietuva dalijama į keturias apygardas: Vilniaus (Vilniaus, Trakų, Utenos, Ukmergės, Zarasų, Švenčionių, Eišiškių ir Ašmenos aps.), Kauno (Kauno, Kėdainių, Raseinių, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės, Alytaus ir Lazdynų aps.), Šiaulių (Šiaulių, Telšių, Mažeikių, Kretingos ir Tauragės aps.) ir Panevėžio (Panevėžio, Biržų ir Rokiškio aps.). Taip pat šiame įsakyme nurodyta ginkluotojo pasipriešinimo karinių būrių (dalinių), dar vadinamų Veikiančiuoju sektoriumi, organizacinė struktūra, t. y. partizanų būrių skirstymas į apygardas, rinktines, kuopas ir būrius. Taigi šis įsakymas numatė, kad Lietuvos partizaninio judėjimo struktūros pagrindas yra apygardos, o sritys jame neminimos. Šis vienas pirmųjų LLA Vanagų vyriausiojo štabo įsakymas buvo parengtas tam atvejui, jeigu, kilus naujam karui, bolševikų valdžia žlugtų<sup>8</sup>.

LLA vadovybė iki 1944 m. pabaigos sudarė visų keturių LLA apygardų štabus. 1944–1945 m. buvo sudaryti daugumos

Aukštaitijos apskričių LLA štabai, tarp šių štabų ir pirmųjų Aukštaitijos partizanų junginių – Tigro, Šarūno, Didžiosios Kovos, Krikštaponio ir Žaliosios rinktinių – buvo užmezgti ryšiai.

*LLA partizanai Švenčionių apskrityje 1944–1945 m. Ryšiai su LLA Vilniaus apygarda.* LLA veiklos Švenčionių apskrityje koordinatorius 1944 m. buvo LLA vado Kazio Veverksio-Senio adjutantas Valentinas Gylys-Vaikas, Jaunutis. Nuo 1944 m. lapkričio vidurio jis buvo LLA Vilniaus apygardos štabo narys ir apygardos įgaliotinis ryšiams su Tigro rinktine. Nuo 1943 m. iki 1945 m. sausio 13 d., kada buvo suimtas, LLA veikloje aktyviai reikėsi ir būsimas Tigro rinktinės steigėjas Vilniaus technikum studentas Leonas Vilutis. 1944 m. rugpjūčio antrojoje pusėje jis dalyvavo Raudonosios armijos dar neužimtoje Vakarų Lietuvoje vykusioje vadinamojoje LLA Platelių stovykloje surengtame LLA vadovybės pasitarime. Jame LLA vadas K. Veverksis-Senis jį įgaliojo persiritus per Lietuvą frontui vykti į savo gimtąjį kraštą ir kurti ten LLA Rytų Lietuvos partizanų rinktinę. Netrukus Platelių apylinkėse Rytų Lietuvos rinktinės vadu prisaikdintas L. Vilutis grįžo į tėviškę, kur 1944 m. spalio 20–22 d. jo tėvų namuose įvyko keliolikos partizanų vadų, veikusių Utenos ir Švenčionių apskrityse, pasitarimas. Jame nutarta visus Švenčionių, Utenos, Zarasų ir Svierių (dab. Baltarusijos Respublikos teritorija) apskrityse veikiančius partizanų dalinius sujungti į LLA Vilniaus apygardos Vanagų Tigro rinktinę. Junginio vadu buvo išrinktas L. Vilutis-Bitinėlis. Jis sudarė pirmąjį rinktinės štabą, o 1944 m. lapkričio mėn. LLA Vilniaus apygardos štabo paprašė atsiųsti besikuriančiai rinktinei patyrusių karininkų. Tačiau 1945 m. sausio mėn. sovietinis saugumas išaiškino ir sunaikino LLA Vilniaus apygardos štabą. Du jo nariai buvo suimti, kiti, vengdami suėmimo, pasitraukė iš Vilniaus, tad kuriama

rinktinė paramos iš Vilniaus negavo. Tuo metu Tigro rinktinės štabe dirbo du buvę Lietuvos kariuomenės leitenantai, abu LLA nariai nuo 1943 m., – Vincas Žaliaduonis-Arūnas, tada ėjęs rinktinės vado pareigas, ir jo pavaduotojas J. Kimštas-Dobilas.

1945 m. vasario mėn. pradžioje į rinktinės štabą atvyko buvęs LLA Vilniaus apygardos štabo narys Vladas Vaitkevičius-Gaidukas. Šias pareigas jis ėjo nuo 1945 m. sausio mėn. iki tų metų kovo 12 d., kada žuvo kautynėse su SSRS vidaus reikalų liaudies komisariato (toliau – NKVD) kariuomene. Kelios dienos iki šių kautynių, kovo 8 d., V. Žaliaduonio-Arūno pakviestas, į Tigro rinktinę atvyko kapitonas Benediktas Kalietka. Jam buvo pavesta vadovauti LLA Tigro rinktinei, V. Žaliaduonis-Arūnas liko jos 5-osios kuopos vadu, o J. Kimštas-Dobilas – rinktinės vado pavaduotoju ir 3-iosios kuopos vadu<sup>9</sup>.

L. Abarius savo darbe nurodo, kad greičiausiai V. Vaitkevičiaus-Gaiduko, LLA centrinės vadovybės atstovo Tigro rinktinei, iniciatyva šios rinktinės štabas perėmė LLA Vilniaus apygardos štabo funkcijas ir iki 1945 m. gegužės mėn. pabaigos veikė kaip LLA centriniam štabui nominaliai pavaldus apygardinis štabas<sup>10</sup>. Vis dėlto įrodyti, kad Tigro rinktinės teritorijoje buvo du LLA junginių štabai, nepakanka duomenų. Tai patvirtina ir rinktinės vado B. Kalietkos-Senio 1945 m. liepos 10 d. parodymai per tardymą Vilniuje. Juose partizanų vadas tvirtino, kad jo vadovaujamos Tigro rinktinės štabas radijo siųstuvu palaikė ryšius su vokiečiais ir prašė jų atsiųsti partizanams ginklų, bet nei iš LLA, nei iš Kęstučio organizacijų jokių nurodymų nebuvo gauta. Buvęs atsiųstas tik laikraštis „Laisvės keliais“<sup>11</sup>. Remiantis šiuo faktu, LLA Tigro rinktinę LLA Vilniaus apygardos kariniu daliniu galima laikyti tik šios rinktinės veiklos pradžioje, t. y. nuo 1944 m. spalio mėn. pabaigos iki 1945 m. sausio, o gal ir kovo mėn. pradžios, mat 1945 m. sausio mėn.

LLA Vilniaus apygardos štabas nutraukė savo veiklą, o 1945 m. kovo 12 d. kautynėse žuvo buvęs LLA Vilniaus apygardos štabo narys ir LLA Tigro rinktinės štabo narys V. Vaitkevičius-Gaidukas<sup>12</sup>. Kadangi LLA Tigro rinktinės štabas gaudavo iš LLA centrinio štabo įsakymus, nurodymus ir štabo leidžiamą spaudą, nėra abejonių, kad ši rinktinė tęsė LLA vadovybės veiklą Rytų Lietuvoje. Susikūrusi dviejų Lietuvos apskričių – Švenčionių ir Utenos – paribyje, iki 1945 m. vidurio LLA Tigro rinktinė apėmė visą Švenčionių apskrities teritoriją, dalį Utenos ir Zarasų apskričių ir dabartinės Baltarusijos Svierių apskrities lietuvių gyvenamus rajonus.

*LLA partizanai Utenos apskrityje 1944–1945 m. Ryšiai su LLA Vilniaus apygarda.* LLA Tigro rinktinės štabas ne tik plėtė savo veiklą ir įtaką Šiaurės rytų Lietuvoje, bet ir organizavo naujus partizanų junginius Utenos apskrityje. Buvęs LLA centrinio štabo narys V. Vaitkevičius-Gaidukas dar 1945 m. vasario mėn. siūlė formuoti Utenos apskrities LLA rinktinę. Jo siūlymas įgyvendintas 1945 m. gegužės mėn. Tigro rinktinės štabo narių J. Kimšto-Dobilo, Prano Švilpos-Barzdylos, Broniaus Zinkevičiaus-Kalvio ir Algimanto Šumino-Kurklio iniciatyva. 1945 m. gegužės–birželio mėn. Utenos apskrityje buvo suformuotas LLA Sakalo rinktinės štabas. Tačiau netrukus rinktinė patyrė daug nuostolių: buvo išduotas jos štabas Pakalnių miške (Leliūnų vls.), žuvo keturi jo nariai ir nemažai partizanų, rinktinės vadas P. Švilpa-Barzdyla pasitraukė iš Utenos apskrities.

1945 m. birželio 15 d. Utenos apskrityje buvo suformuotas naujas LLA Šarūno rinktinės štabas, į kurį įėjo ir du Tigro rinktinės štabo darbuotojai: A. Šuminas-Vėjas buvo paskirtas rinktinės štabo įgaliotiniu ryšiams, o B. Zinkevičius-Kalvis – LLA Šarūno rinktinės štabo Žvalgybos ir ryšių skyriaus viršininku. Rinktinės štabo nariai

daugiausia laikėsi Krašuvonos pelkės rajone (Kuktiškių vls.)<sup>13</sup>.

Švenčionių ir Utenos apskrityse susikūrus LLA Tigro ir LLA Šarūno rinktinėms, Rytų Lietuvos partizanų vadovybė nutarė įkurti šiame regione pirmąją LLA apygardą. 1945 m. birželio mėn. mėginta suvienyti Utenos, Švenčionių ir Zarasų apskrityse veikiančius partizanų dalinius į apygardą, kuri buvo pavadinta Geležinio Vilko vardu. Tačiau 1945 m. liepos 10 d. netoli Ginučių kaimo žuvo šios apygardos steigėjas ir pirmasis vadas, LLA Vilniaus apygardos štabo narys kpt. Juozas Gumauskas-Gailius, ir naujos apygardos kūrimo darbai laikinai sustojo. Tai pavyko padaryti tų pačių metų rugpjūčio mėn., kai Švenčionių apskrities Saldutiškio valsčiaus Sūdalaukės kaime įvyko kelių buvusių LLA Geležinio Vilko apygardos štabo narių ir LLA Tigro rinktinės vado J. Kimšto-Dobilo pasitarimas. Jame buvo suformuotas LLA 4-osios Vytauto apygardos štabas, kuris suvienijo Švenčionių, Utenos, Zarasų, Rokiškio apskrityse bei dalyje Panevėžio ir Svierių apskričių veikusius partizanų dalinius į vieną apygardą<sup>14</sup>. Didžiausia pagal plotą Lietuvoje LLA 4-oji Vytauto apygarda apėmė keturias Aukštaitijos apskritis, tuo tarpu LLA Vilniaus apygardą sudarė aštuonios apskritys. Pastaroji apygarda apėmė didesnę dalį Aukštaitijos: nuo Eišiškių pietuose iki Zarasų šiaurėje, nuo Švenčionių rytuose iki Panevėžio apskrities vakaruose. Vadovavimas tokioje didelėje teritorijoje išsimėčiusiems partizanų daliniams buvo tik epizodinis. Glaudesni ryšiai buvo palaikomi tik su LLA Tigro ir LLA Didžiosios Kovos rinktinėmis.

*LLA partizanai Trakų ir Ukmergės apskrityse 1944–1945 m. Ryšiai su LLA Vilniaus ir Kauno apygardomis.* Kitas Aukštaitijos partizanų junginys, kuris 1944 m. pabaigoje–1945 m. pradžioje palaikė ryšius su LLA Vilniaus apygardos štabu, buvo Didžiosios

Kovos rinktinė (nuo 1945 m. gruodžio 1 d. vadinosi Didžiosios Kovos apygarda). Jai vadovavo Jonas Misiūnas-Žalias Velnias. Didžiosios Kovos apygarda, kaip ir LLA Tigro rinktinė, bandė suvienyti Aukštaitijos partizanus. Šis partizanų junginys bendradarbiavo su LLA Vilniaus apygardos štabu dar aktyviau negu LLA Tigro rinktinė.

1945 m. sausio 10 d. į J. Misiūno-Žalio Velnio vadovaujamą partizanų rinktinę atvyko LLA Vilniaus apygardos štabo narys kapitonas (kitais duomenimis – majoras) Mečislovas Sabaliauskas-Serbentas. Jis padėjo J. Misiūnui-Žaliam Velniui pertvarkyti rinktinę, suskirstyti jos teritorijoje veikiančius partizanų dalinius į skyrius, būrius, kuopas ir batalionus, sudarė rinktinės štabą. Po kelių dienų M. Sabaliauskas-Serbentas grįžo į Vilnių ir ten sužinojo, kad vieni Vilniaus apygardos štabo nariai suimti, o kiti, vengdami suėmimo, iš Vilniaus išvyko. Tada M. Sabaliauskas-Serbentas grįžo į J. Misiūno-Žalio Velnio apygardos štabą ir nuo 1945 m. vasario 15 d. ėmė vadovauti rinktinei, kuri netrukus buvo pavadinta LLA 5-ąja apygarda (nuo 1945 m. gruodžio 1 d. vadinosi LLA 5-oji Didžiosios Kovos apygarda). Pirmasis apygardos vadas M. Sabaliauskas-Serbentas pareigas ėjo tik du mėnesius – 1945 m. balandžio 13 d. jis žuvo.

Nuo tada Didžiosios Kovos apygardai vėl vadovavo J. Misiūnas-Žalias Velnias<sup>15</sup>, kuris ypač išplėtojo organizacinę veiklą. Jo nurodymu apygardos štabo įgaliotinė ryšiams Aldona Paulavičiūtė-Indyra 1945 m. birželio 9 d. susitiko su Panevėžio apskrityje veikiančios Vyčio apygardos vado pavaduotoju Alfonsu Smetona-Žygaudu<sup>16</sup>, o 1945 m. birželio 20–22 d. – su Švenčionių apskrityje veikiančios LLA Tigro rinktinės vadu J. Kimštu-Dobilu. Abiem atvejais ji siekė užmegzti ryšius su kaimynais ir sužinoti, kokia jų nuomonė dėl didesnės partizanų judėjimo centralizacijos Aukštaitijoje.

Netrukus, 1945 m. liepos mėn. antrojoje pusėje, pats J. Misiūnas-Žalias Velnias su savo pavadojuoju ltn. Piliakalniui (slapyv.) ir apygardos štabo apsaugos būriu lankėsi Ukmergės apskrities Deltuvos, Siesikų ir Taujėnų valsčiuose, kur susitiko su vietos partizanų vadais. Čia Didžiosios Kovos apygardos partizanai praleido apie mėnesį. Viliukų miške (Siesikų vls.) Didžiosios Kovos apygardos vadovybė susitiko su Vyčio apygardos vadu Danieliumi Vaiteliu-Atamanu. Su juo buvo susitarta dėl ryšių, slaptažodžių ir abiejų apygardų ribos, kuri turėjo eiti Ukmergės–Jonavos plentu. 1945 m. J. Misiūnas-Žalias Velnias su 35–40 partizanų būriu buvo atvykęs į Lėno mišką (Ukmergės aps. Taujėnų vls.), kur antrą kartą susitiko su minėtu Vyčio apygardos vadu. J. Misiūnas-Žalias Velnias stengėsi atkurti ryšius su centriniu ir LLA Kauno apygardos štabais. 1945 m. liepos 7 d. A. Paulavičiūtė-Indyra susitiko su LLA centrinio štabo ryšininku Vingiu (slapyv.). Netrukus partizanė buvo suimta, o Vingis išvyko į Šiaurės Lietuvą, ir daugiau apie jo likimą nieko nežinoma<sup>17</sup>.

Ši nesėkmė nesustabdė J. Misiūno-Žalio Velnio siekio toliau vienyti Aukštaitijos partizanų dalinius. 1945 m. gruodžio 1 d. jis išleido įsakymą Nr. 1/19, nurodantį, kad Didžiosios Kovos apygardą turi sudaryti 4 rinktinės: A, B, C ir D. A rinktinė turėjo veikti Trakų, B – Ukmergės, C – Utenos ir D – Švenčionių apskrityje. Pavyko sukurti tik dvi iš jų – A ir B rinktinės<sup>18</sup>. Švenčionių krašto partizanai, vadovaujami Jono Kamarausko-Karijoto, 1945 m. rugsėjo mėn. nutarė įsijungti į LLA 5-ąją (Didžiosios Kovos) apygardą, nors iki tol priklausė LLA 3-iajai Vytauto apygardai (V. Žaliaduonio-Roko vadovaujama partizanų kuopa prie šios apygardos neprisijungė). J. Kamarauskas-Karijotas 1945 m. spalio mėn. su savo būriu buvo pasirodęs Ukmergės apskrities Musninkų valsčiuje, t. y. LLA 5-osios (Didžiosios

Kovos) apygardos teritorijoje, bet susitikti su J. Misiūnu-Žaliu Velniu jam nepavyko. Tuo metu nei LLA centrinis, nei LLA Vilniaus, nei LLA Kauno apygardų štabai nebeegzistavo. LLA Tigro rinktinė, kuri jungė Švenčionių aps. partizanus, Didžiosios Kovos apygardai priklausė vienerius metus – iki 1946 m. rugsėjo mėn. Matyt, Vilniuje 1946 m. rugpjūčio mėn. suėmus J. Misiūną-Žalią Velnią, J. Kamarauskas-Karijotas buvo įspėtas, nutraukė ryšius su Didžiosios Kovos apygarda ir LLA Tigro rinktinę vėl prijungė prie LLA 4-osios Vytauto apygardos<sup>19</sup>.

J. Misiūnas-Žalias Velnias siekė turėti savo žmonių miestuose, ypač Vilniuje ir Kaune, dėl to 1946 m. pradžioje užmezgė ryšius su Vilniaus studentų pogrindžiu. Bet tai buvo tik sovietinio saugumo provokacija. Partizanų vadui buvo pristatytas NKGB agentas Vėtra (pasak Benedikto Trakymo-Genelio, tai buvo Miškų ministerijos inžinierius Antanas Aršukauskas, pasivadinęs Aitvaru). J. Misiūnas-Žalias Velnias, palaikęs šį asmenį svarbios organizacijos atstovu, kreipėsi per jį į „centrą“, prašydamas skirti jo vadovaujamai apygardai naują vadą – karininką. Netrukus į apygardą atvyko NKGB agentas Margis – Aleksas Augulis-Meška, kuris J. Misiūnui-Žaliam Velniui paaiškino, kad „organizacija“ iš esmės sutinka priimti apygardą į savo sudėtį, bet partizanai, atsižvelgdami į tarptautinę padėtį, turi atsisakyti aktyvių veiksmų, legalizuotis ir pasitraukti į užsienį. Keisti taktikos J. Misiūnas-Žalias Velnias nepanoro, bet paklusti naujajam „centrui“ sutiko. Paskatintas sėkmės su Didžiosios Kovos apygardos vadu, NKGB 1945 m. gegužės 24 d. nutarė į savo agentūrinį-operatyvinį planą įtraukti buvusį LLA Vilniaus apygardos štabo Spaudos ir švietimo skyriaus darbuotoją ats. ltn. Juozą Markulį (pogrindyje jis buvo žinomas Kudirkos, suimtas – agento Ažuolo, Noreikos ir kt. slapyvardžiais). Netrukus į Didžiosios



Kovos apygardą perimti vadovavimo iš J. Mišūno-Žalio Velnio buvo atsiųstas NKGB užverbuotas buvęs Lietuvos kariuomenės leitenantas Viktoras Pečiūra (MGB agentas Gediminas), žinomas kaip kapitonas Griežtas. Jis apygardos vadui perdavė „kvietimą“ dirbti Lietuvos partizanų „vadovybės“ centriname štabe Vilniuje, o pats ėmėsi vadovauti apygardai<sup>20</sup>. Nuo tada Didžiosios Kovos apygarda pradėta naikinti iš vidaus. Sovietiniam saugumui pavyko ją sunaikinti, išsilaiškė tik B rinktinė, veikusi Ukmergės apskrityje. Jos pagrindu Didžiosios Kovos apygarda buvo atkurta tik 1948 m.

*LLA partizanai Panevėžio ir Ukmergės apskrityse 1944–1945 m. Ryšiai su LLA Kauno apygarda ir LLA Ukmergės apskrities štabu.* 1944 m. pabaigoje Lėno miškuose (Ukmergės aps. Taujėnų vls.) susiformavo naujas partizanų junginys – rinktinė, kuriai vadovavo kpt. Juozas Krikštaponis. 1944 m. vasarą LLA Ukmergės apskrities štabas jį paskyrė LLA 1-osios apylinkės vadu. J. Krikštaponio pavaduotoju tapo Vyčio Vanagų būrio vadas ltn. D. Vaitelis-Atamanas. Nuo pat pradžių šis junginys formavosi Panevėžio, Ukmergės ir Kėdainių apskričių sandūroje. 1945 m. sausio 12 d. žuvus vadui J. Krikštaponiui ir sunaikinus štabą, rinktinės kūrimo darbai buvo pristabdyti. Nors rinktinė buvo išsklaidyta, jos štabo nariai Jonas Dambrauskas ir A. Smetona-Žygaudas 1945 m. vasario mėn. pabaigoje užmezgė ryšius su LLA Kauno ir visos LLA organizacijos vadu ltn. Alfonsu Eidimtu, tačiau šį suėmus ryšys su Kaunu nutrūko<sup>21</sup>.

Prie LLA partizanų junginių kūrimo Panevėžio apskrities šiaurinėje dalyje daug prisidėjo desantininkai, ypač jų vadai – buvę Lietuvos kariuomenės leitenantai Steponas Girdžiūnas-Gegužis, Povilas Šilas-Kovas ir Vladas Juozokas-Petraitis. 1945 m. sausio mėn. jų iniciatyva buvo sukurta Žaliosios Girios (Panevėžio) rinktinė, o vasario mėn.

sudarytas LLA 3-iosios Šiaurės apygardos štabas. 1945 m. kovo mėn. užmegzti ryšiai su LLA Kauno apygardos štabo nariu Algimantu Nasevičiumi-Vykintu, bet netrukus jis buvo suimtas<sup>22</sup>.

1945 m. Aukštaitijoje veikė trys LLA partizanų apygardos: LLA 3-ioji Šiaurės Lietuvos, LLA 4-oji Vytauto ir LLA 5-oji Didžiosios Kovos. Buvusios LLA Ukmergės apskrities 1-osios apylinkės, kuriai vadovavo LLA narys kpt. J. Krikštaponis, pagrindu tuo metu buvo sudaryta dar viena – Vyčio – apygarda.

LLA 3-ioji Šiaurės Lietuvos apygarda apėmė vienuolika Panevėžio apskrities valsčių: Viešintų, Šimonių, Kupiškio, Panevėžio, Pumpėnų, Pušaloto, Raguvos, Rozalimo, Smilgių, Subačiaus ir Šeduvos. Vyčio apygarda įsikūrė trijų apskričių – Panevėžio, Ukmergės ir Kėdainių – sankirtoje. Apygardos partizanų daliniai 1945 m. veikė Panevėžio apskrities Panevėžio, Ramygalos, Vadoklių ir Raguvos, Ukmergės apskrities Pagirių, Siesikų, Deltuvos ir Taujėnų bei Kėdainių apskrities Šėtos, Kėdainių ir Surviliškio valsčiuose. Abi šios apygardos apėmė panašaus dydžio vienuolikos valsčių teritorijas. Savo plotu jos buvo gerokai mažesnės už kitas dvi Aukštaitijos partizanų apygardas. LLA 5-oji Didžiosios Kovos apygarda, neskaitant laikinai jai priklausiusios LLA Tigro rinktinės veikimo teritorijos, apėmė 22 Trakų, Ukmergės, Vilniaus ir Kauno apskričių valsčius. LLA 4-oji Vytauto apygarda apėmė net 36 Švenčionių, Utenos, Zarasų, Rokiškio ir Panevėžio apskričių valsčius. LLA 5-oji Didžiosios Kovos apygarda ir LLA 4-oji Vytauto apygarda stengėsi atkurti LLA Vilniaus apygardą ir jungė prie savęs šios apygardos teritorijoje veikusius partizanų dalinius. Tuo tarpu LLA 3-ioji Šiaurės Lietuvos ir Vyčio apygardos siekė sujungti visus buvusios LLA Panevėžio apygardos teritorijoje veikusius partizanų dalinius. Visų keturių

partizanų apygardų vadovybė ieškojo ryšių su centru, t. y. su LLA Vilniaus arba LLA Kauno apygardų centriniu štabu. Deja, šie štabai sovietinio saugumo buvo sunaikinti 1945 m. sausio–balandžio mėn. Tačiau šiuo trumpu laikotarpiu kai kurių Aukštaitijos partizanų rinktinių ir apygardų vadams pavyko užmegzti ryšį su pagrindiniais LLA štabais arba jų ryšininkais.

LLA įtaką Aukštaitijos partizanams rodo ir tai, kad pagrindinės partizanų rinktinės ir apygardos, susikūrusios Aukštaitijoje 1944–1945 m., savo pavadinime buvo išlaikiusius LLA vardą. Antai Utenos apskrityje 1944–1945 m. veikė LLA Sakalo, LLA Šarūno ir LLA Žalioji rinktinės, o nuo 1945 m. rugpjūčio mėn. – LLA 4-oji Vytauto apygarda, Švenčionių apskrityje – LLA Tigro rinktinė, Zarasų apskrityje – LLA Lokio rinktinė, Trakų ir Ukmergės apskrityse – LLA 5-oji (Didžiosios Kovos) apygarda, Panevėžio apskrityje – LLA 3-ioji Šiaurės Lietuvos apygarda ir LLA Šarūno rinktinė (Troškūnų, Viešintų, Šimonių ir Kupiškio vls.). Tik Vyčio apygarda (veikė, kaip minėta, Panevėžio, Ukmergės ir Kėdainių aps.), taip pat Gedimino rinktinė (veikė Rokiškio ir Utenos aps.) savo pavadinime neturėjo LLA vardo.

Pirmieji minėtų partizanų junginių vadai buvo įstoję į LLA ir laikė save jos nariais. Šiai organizacijai priklausė visi pirmieji LLA Tigro rinktinės vadai: ltn. V. Žaliadūnis-Arūnas, ltn. J. Kimštas-Dobilas, psk. J. Kamarauskas-Karijotas (LLA nepriklausė tik kpt. B. Kalietka-Senis). LLA nariai buvo Sakalo rinktinės vadas, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto studentas P. Švilpa-Barzdyla, Šarūno rinktinės vadas, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto studentas medikas ats. ltn. Vladas Mikulėnas-Lubinas, Žaliosios rinktinės vadas psk. Kazys Tyla, LLA 5-osios (Didžiosios Kovos) apygardos vadai vrš. J. Misiūnas-Žalias Velnias ir kpt. M. Sabaliauskas-Serbentas, Panevėžio ir Ku-

piškio apskrityse veikusios Šarūno rinktinės vadas vrš. A. Slučka-Šarūnas, LLA 3-iosios Šiaurės Lietuvos apygardos vadai vyr. ltn. S. Girdžiūnas-Gegužis ir ltn. V. Jazokas-Šilas, taip pat rinktinės, kurios pagrindu susikūrė Vyčio apygarda, vadas kpt. J. Krikštaponis.

LLA įdirbis 1944–1945 m. nulėmė pirmųjų Aukštaitijos partizanų dalinių vadų pasirinkimą. Buvo nutarta veikti pagal LLA nubrėžtas gaires. Iš LLA buvo perimta partizanų organizacijos struktūra, pasipriešinimo vienetų skirstymas į du sektorius – Veikiantįjį (VS) ir Organizacinį (OS), taip pat dalinių skirstymas į apygardas, rinktines, kuopas ir būrius, programinės nuostatos ir tikslai. LLA įtaka pasireiškė ir tuo, kad beveik visų pirmųjų partizanų dalinių organizatoriai priklausė LLA, o jų vadovaujami partizanai taip pat buvo prisaikdinti LLA partizanų priesaika.

**Efektivaus vadovavimo paieškos.** Kitas svarbus veiksnys, turėjęs įtakos Šiaurės rytų Lietuvos partizanų srities susikūrimui, buvo efektyvus vadovavimo paieškos. Jau 1946 m. gruodžio 15 d. LLA 3-iojoje Vytauto apygardoje apsilankęs BDPS komiteto įgaliotinis ryšiams Algimantas Zaskėvičius-Tautvaiša pamatė, kad ši apygarda yra didžiausia Lietuvoje. Tuo metu ji apėmė tris Aukštaitijos apskritis (Utenos, Švenčionių ir Zarasų) ir dalį Svierių apskrities (Vidžių, Breslaujos, Pastovių ir Varapajevos vls.). Iš viso į apygardą įėjo 36 valsčiuose veikiantys partizanų daliniai. Tuo metu į apygardą įėjo trys rinktinės: LLA 1-oji Liūto (veikė Utenos apskrityje), kurią 1946 m. sudarė devyni partizanų būriai (600 partizanų), LLA 2-oji Tigro (veikė Švenčionių apskrityje), kurią sudarė keturi partizanų būriai (200 partizanų), ir 3-ioji Lokio (veikė Zarasų apskrityje), kurią sudarė trys partizanų būriai (140 partizanų). Svierių apskrityje veikė keturi partizanų būriai (iki 160 partizanų). Bendras Vytauto apygardos

partizanų skaičius 1946 m. pabaigoje buvo 1000–1100 kovotojų. Tai vieno kariuomenės pulko dydžio dalinys. Tokiam skaičiui karių buvo galima vadovauti ir iš vieno apygardos štabo, jeigu ne kovinių dalinių (partizanų būrių) išsidėstymas tokioje didelėje teritorijoje ir ryšio priemonių nebuvimas. Apygardos vadovybės įsakymus ir nurodymus į partizanų būrius pristatydavo ryšininkai. Pats štabas dažnai kilnojosi iš vienos vietos kitą. Antai 1946 m. LLA 3-iosios Vytauto apygardos vadovybė judėjo po įvairius Švenčionių ir Utenos apskričių valsčius. Konspiracijos sumetimais bei siekdamas užmegzti ir palaikyti ryšius, štabas apsisistodavo ne vienoje vietoje ir ne visos sudėties. Ilgiau nei mėnesį apygardos vadas laikėsi tik Utenos valsčiaus Kvyklių kaime<sup>23</sup>, Saldutiškio valsčiaus Sūdalaukės kaime ir Utenos valsčiaus Trečialaukio kaime<sup>24</sup>. Apygardos vadovybei buvo gana sunku palaikyti ryšius su partizanų būriais, ypač veikusiais teritorijos pakraštyje. 1947 m. vasario mėn. apygardos vadas persikėlė iš Utenos apskrities į Kupiškio apskrities Šimonių valsčių. Tokia vado ir štabo vietos kaitaliojimo taktika padėjo LLA 3-iosios Vytauto apygardos vadovybei suvienyti didesnę dalį šiaurės rytų Lietuvos partizanų dalinių. 1946 m. pabaigoje prie LLA 3-iosios Vytauto apygardos prisijungė Kupiškio, Rokiškio ir kai kuriuose Panevėžio apskrities valsčiuose veikiantys partizanai ir apygardos teritorija išsiplėtė iki šešių apskričių.

Tuo metu LLA 3-ioji Vytauto apygarda turėjo 1200–1300 partizanų. Dėl to buvo nutarta LLA Šarūno rinktinės pagrindu šiame regione įkurti naują – LLA 4-ąją Algimanto – apygardą. LLA 3-iosios Vytauto apygardos vadas J. Kimštas-Žalgiris savo 1947 m. kovo 20 d. laiške BDPS komiteto įgaliotiniui daktarui Narutavičiui (tai vienas iš MGB agento J. Markulio-Erelio slapyvardžių) rašė: „Kaip jau minėjau anksčiau, iki šiol 3-ioji Vytauto apygarda apėmė 6 ap-

skritis. Nors partizanų judėjimas aktyvus ne visose apskrityse (trijose apskrityse veikia stiprios rinktinės, o dviejose tik pradmenys), bet ateityje tikiuosi išvystyti šiose apskrityse nors politinę-organizacinę veiklą. Tokiu būdu iš vienos apygardos reiktų padaryti dvi apygardas, nes viena apygarda nesugebės apimti 6 apskričių. Taip pat norėčiau žinoti apie apygardos ir rinktinės išsidėstymą pagal administracinę paskirstymą. Ar turi rinktinė apimti visą apskritį, ar tokią teritoriją, kurią ji pajėgia apimti, arba kokią faktiškai užima. Prašau skubiai nurodymų.“<sup>25</sup> Iš šio laiško galima spręsti, kad J. Kimštas-Žalgiris jau 1947 m. kovo mėn. planavo iš LLA 3-iosios Vytauto apygardos padaryti dvi apygardas, nes, jo nuomone, viena apygarda nesugebės apimti šešių apskričių. Nutarta decentralizuoti valdymą ir sukurti vyriausiąją štabą, kuris galėtų vadovauti abiem šio krašto partizanų apygardoms – Vytauto ir Algimanto.

LLA 3-iosios Vytauto apygardos vadovybei pavykus suvienyti Šiaurės rytų Lietuvos partizanus, iškilo reikalas sudaryti centrinį štabą. Imtis spręsti šį uždavinį dar labiau skatino ryšys su BDPS komitetu. Šią MGB užvaldytą organizaciją Aukštaitijos partizanų vadai 1947 m. laikė pasipriešinimo okupantams vyriausiuoju štabu. Dar pirmajame susitikime 1946 m. gruodžio 15 d. BDPS komiteto atstovui A. Zaskevičiui-Tautvaišai LLA 3-iosios Vytauto apygardos vadas J. Kimštas-Žalgiris pareiškė: „Jau visi metai, kai Vytauto apygarda visoje Lietuvoje ieško centrinio štabo, atskira sala mes būti nenorim.“<sup>26</sup> Neabejotinas šio krašto partizanų lyderis tuo metu buvo J. Kimštas-Žalgiris. Jį agentas J. Markulis-Ažuolas MGB 2-osios valdybos viršininkui pplk. Iljai Počkajui apibūdino taip: „Labai drausmingas, tipiškas kovotojas iki kaulų smegenų, todėl vertas dėmesio, tvirtos valios, griežtas, laikosi žodžio, santūrus. Labai draugiškas, nors kalba sausai ir trumpai. Jam aukščiau už viską yra pareiga,

karininkas, kalba įsakmiu tonu, pasiūlymus išdėsto trumpai, cholerikas, vidutinio ūgio, plačiaapetis, atrodo sveikai. Tai vadas tiesiogine to žodžio prasme, kokių tarp partizanų daugiau beveik nėra. Šiandien jis labai vertingas ir reikalingas žmogus.<sup>26</sup>

J. Markulis J. Kimštą-Žalgirį gerai pažinojo iš tarnybos Lietuvos kariuomenėje ir Povilo Plechavičiaus Vietinėje rinktinėje laikų, todėl galėjo apibūdinti jį gana tiksliai. MGB nutarė iš karto J. Kimšto-Žalgirio nesuimti, o remtis jo pasitikėjimu ir per jį

stengtis dezorganizuoti Vytauto apygardą, paskui iškviesti dirbti į „centrinį“ štabą ir ten suimti. Susidorojimo scenarijus buvo parengtas toks pat kaip ir suimant Didžiosios Kovos apygardos vadą J. Misiūną-Žalią Velnį. Įgyvendindami šį planą, čekistai BDPS komiteto vardu paskyrė J. Kimštą-Žalgirį Šiaurės rytų Lietuvos srities partizanų vadu. Jis ėmėsi centralizuoti Aukštaitijos partizanų judėjimą ir sudaryti srities partizanų štabą.

*(tęsinys kitame numeryje)*

### Nuorodos

<sup>1</sup> N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius, *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas, 1997.

<sup>2</sup> N. Gaškaitė-Žemaitienė, *Žuvusiųjų prezidentas*, Vilnius, 2005.

<sup>3</sup> K. Girnius, *Partizanų kovos Lietuvoje*, Čikaga, 1988.

<sup>4</sup> L. Abarius, „Lietuvos partizanų Šiaurės-Rytų srities 3-ioji Vytauto apygarda (1945–1952 m.)“, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 16, Kaunas, 1996.

<sup>5</sup> K. Kasparas, *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999.

<sup>6</sup> G. Vaičiūnas, *Rezistencija Švenčionių krašte. LLA Tigro rinktinė* (rankraštis), Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Memorialinis departamentas, b. 3.

<sup>7</sup> *Laisvės kovos 1944–1953 metais: Dokumentų rinkinys*, sud. D. Kuodytė, A. Kašėta, Kaunas, 1996.

<sup>8</sup> „Lietuvos laisvės armijos dokumentų rinkinys“, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 14, Kaunas, 1995, p. 48–64.

<sup>9</sup> B. Kalietkos 1945 m. liepos 10 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, t. 2, b. 2875/3, l. 9–14.

<sup>10</sup> L. Abarius, op. cit., p. 15–17.

<sup>11</sup> B. Kalietkos 1945 m. liepos 10 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, t. 2, b. 2875/3, l. 9–14.

<sup>12</sup> G. Gečiauskas, „Lietuvos partizanų Tigro rinktinė: pavaldumas, struktūra ir veikimo teritorija“, *Genocidas ir rezistencija*, 2006, Nr. 1(19), p. 25.

<sup>13</sup> A. Šumino 1945 m. spalio 13 d. tardymo

protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, t. 1, b. P-15282, l. 75–79.

<sup>14</sup> L. Abarius, op. cit., p. 18–32.

<sup>15</sup> Kauno aps. MGB 1-ojo skyriaus 1946 m. rugsėjo 8 d. pažyma, LYA, f. K-1, ap. 3, t. 2, b. 5/1, l. 205–210.

<sup>16</sup> S. Misiūno 1945 m. balandžio 10 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, t. 1, b. 8706/3, l. 16–17.

<sup>17</sup> K. Kasparas, op. cit., p. 458.

<sup>18</sup> Kauno aps. MGB 1-ojo skyriaus 1946 m. rugsėjo 8 d. pažyma, LYA, f. K-1, ap. 3, t. 2, b. 5/1, l. 205–210.

<sup>19</sup> „Lietuvos laisvės armijos dokumentų rinkinys“, p. 14–50.

<sup>20</sup> Kauno aps. MGB 1-ojo skyriaus 1946 m. rugsėjo 8 d. pažyma, LYA, f. K-1, ap. 3, t. 2, b. 5/1, l. 205–210.

<sup>21</sup> K. Kasparas, op. cit., p. 472.

<sup>22</sup> J. Vasiliausko 1945 m. spalio 26 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, t. 1, b. P-18685, l. 49–50.

<sup>23</sup> *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*, d. 6, sud. R. Kaunietis, Vilnius, 2008, p. 698–757.

<sup>24</sup> J. Barisos 1946 m. gruodžio 6 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 45, b. 156, l. 34–35.

<sup>25</sup> Ažuolo 1946 m. gruodžio 18 d. agentūrinis pranešimas, *ibid.*, l. 27–30.

<sup>26</sup> A. Zaskevičiaus 1945 m. kovo 18 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, t. 1, b. 11004/3, l. 136–137.

<sup>27</sup> Ažuolo 1946 m. gruodžio 18 d. agentūrinis pranešimas, *ibid.*, ap. 45, b. 156, l. 27–30.